УДК 811.111’253

РЕАЛІЇ В МІЖКУЛЬТУРНОМУ АСПЕКТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ТЕКСТІВ

О. Л. Лотоцька, Л. В. Собчук,
Тернопільський національний економічний університет,
вул. Львівська 11, м. Тернопіль, 46000, Україна,
E-mail: lototskya@gmail.com

У статті розглядається поняття міжкультурної комунікації на матеріалі україномовних перекладів новел О.Генрі, аналізуються варіанти перекладу американських реалій українською мовою та виокремлюються способи їх відтворення.

Ключові слова: *міжкультурна комунікація, реалії, переклад.*

Сучасний світ – динамічний світ комунікацій. Пов’язані з явищем глобалізації процеси передбачають регулярні контакти у різних сферах між представниками різних культур. Кроскультурні контакти стають частішими, більш тривалими, і в їх контексті здійснюється практична діяльність. Така ситуація вимагає вирішення поставлених практичних завдань та питань культурної адаптації одночасно. Міжкультурна комунікація, як слушно зазначає П. Донець, «охоплюватиме ціле коло явищ, що має будь-яке відношення до зіставлення та взаємодії культур, а також їх носіїв» [1, с. 19]. Міжкультурна компетентність, в свою чергу, сприяє виробленню практичних навичок спілкування із представниками інших культур, дозволяє максимізувати співробітництво та взаєморозуміння.

Твердження про те, що переклад як міжмовний посередник, є і одним з основних видів міжкультурної комунікації, сьогодні є загальновизнаним і практично ніким не заперечується [1–3; 8]. Очевидно, що партнери по комунікації, розділені так званим «мовним бар’єром», належачи до різних мовних спільнот, в той же час неминуче є представниками різних культур. Проблема перекладу реалій вважається однією з найголовніших та найскладніших у міжкультурному аспекті перекладу та дослідженнях національно-культурної специфіки мови і мовленнєвої діяльності. Якщо мовне і культурне розмаїття сьогодні визначене як багатство цивілізації, то саме переклад працює над його збереженням. Переклад виступає як засіб захисту національних мов і культур, даючи імпульси для їхнього саморозвитку і водночас вберігаючи їх від надмірного іншомовного впливу.

Актуальність теми наукового пошуку зумовлюється тим, що питання про природу мовних реалій у художніх текстах та засоби, які застосовуються для їх перекладу, є недостатньо вивченим. Разом з тим роль слів-реалій у процесі міжкультурної комунікації досить важлива. Сучасний розвиток методики викладання іноземних мов передбачає поєднання вивчення іноземної мови з одночасним вивченням культури країни, мова якої вивчається. Завдання викладача – залучаючи студента до іншої культури, іншої цивілізації, привернути його увагу до національно-маркованої лексики, вказати, що саме вона несе фонові країнознавчі знання, викликає у реципієнта певні асоціації.

Тому **метою** даної праці є дослідження реалій у текстах англомовних прозових творів О.Генрі та способів їх адаптації при перекладі українською мовою.

Предметом дослідження є лексичні одиниці, що містять фонову інформацію та зустрічаються у творах відомого американського письменника.

У перекладознавчих працях слово “реалія” як термін з’явилося у 40-х роках XX століття. Багато вчених давали визначення реалії, але, на нашу думку, найбільш повною і зрозумілою є дефініція болгарських дослідників С. Влахова та С. Флоріна:

“реалії – це слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідностей на інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені “на загальних основах”, тому що вимагають особливого підходу ” [2, с. 438].

Проблемі вивчення реалій та відтворення їх у перекладі присвячено чимало розгорнутих і коротких мовознавчих та перекладознавчих розвідок. Ученими, такими, зокрема, як Р. Зорівчак, С. Влахов і С. Флорін, А. Реформатський, В. Уваров, А. Супрун, В. Рєпін, В. Крупнов, запропоновано різнотипні класифікації реалій, досліджувано труднощі, пов’язані з адекватним перенесенням у перекладний текст всього масиву культурної інформації, закодованої в реаліях, що містяться в першотворі. Ґрунтуючись на аналізі численних перекладів літературних творів, українські дослідники (О. Кундзіч, В .Коптілов, Р. Зорівчак, О. Чередниченко та ін.) показують шляхи подолання мовних перешкод, зумовлених розбіжностями культур. Напрацювання цих та багатьох інших лінгвістів, втім, не лише не вичерпують питання, а, навпаки, чітко вказують на перспективи його подальшого вивчення.

Знаний філолог та перекладознавець, авторка книги “Реалія і переклад” Р. Зорівчак присвятила себе саме дослідженню неперекладного в англомовних перекладах української прози. Практичний інтерес для нашого дослідження становить частина праці про способи відтворення реалій. Виділяються дев’ять таких способів: комбінована реномінація, дескриптивна перифраза, транскрипція (транслітерація), ситуативний відповідник, калькування, гіперонімічне перейменування (генералізація), транспозиція на конотативному рівні, метод уподібнення (синонімічна заміна) та контекстуальне розтлумачення реалій [3, с. 84–150].

Особливістю реалій є те, що в носіїв певної культури і певної мови з ними пов’язуються такі фонові знання та асоціації, які на певному етапі міжнаціональних та міжмовних контактів можуть бути відсутніми у носіїв інших культур і мов. При перекладі реалій виникає, з одного боку, необхідність підкреслити їх особливий колорит, іноді унікальність, а з другого – певним чином передати їх значення і типові для носіїв мови джерела асоціації, уникаючи, наскільки це можливо, багатослів’я.

Проаналізувавши реалії в окремих творах О. Генрі, спробуємо виділити деякі їх види та засоби перекладу українською мовою різними перекладачами.

Надзвичайно важлива роль антропонімів і топонімів у створенні своєрідного місцевого забарвлення на текстовому рівні висуває на перший план проблему точного їх відтворення при перекладі іншими мовами. Перекладачі новел О. Генрі в основному послуговувалися прийомом транслітерації та транскрипції. Для створення колоритних образів письменник нерідко використовує прізвиська, вказуючи тим самим на прикметні риси характеру, зовнішності, діяльності його носія. Тому при перекладі антропонімів імена, як правило, транскрибуються, а прізвиська перекладаються (калькуються):

“*Why,” says Uncle Emsley, “she’s gone riding with Jackson Bird, the sheep man from over at Mired Mule Canada*” (“Пімієнтські млинці”) [4, p. 139].

– А вона, – каже дядечко Емслі, – поїхала з Джексоном Птицею, вівчарем з улоговини Дохлого Мула (Пер. М.Дмитренка) [5, с. 366].

– А вона, – каже дядечко Емслі, – поїхала на прогулянку їз вівчарем на ім’я Джексон Птах, що з виярка Забрьоханий Віслюк (пер. В.Горбатька) [6, с. 143].

До калькування вдаються обидва фахівці і при перекладі географічної назви.

He was shaven, and his coat was decent and his neat black, ready-tied four-in-hand had been presented to him by a lady missionary on Thanksgiving Day (“Фараон і хорал”) [7, p. 20].

Він був поголений, його піджак мав пристойний вигляд, а красиву чорну краватку подарувала йому в День Подяки[1] дама-місіонерка (пер. Ю. Іванова) [5, с. 255].

Як бачимо, перекладач використовує напівкальку з підрядковим поясненням, що дозволило включити додаткову корисну інформацію для україномовного читача.

Опис, пояснення, тлумачення як прийом приблизного перекладу зазвичай використовують у тих випадках, коли іншого способу немає: поняття, яке неможливо передати транскрипцією, доводиться передавати описово, тобто вживати лексикографічні тлумачення.

Tomorrow he would go into the roaring downtown district and find work (“Фараон і хорал”) [7, p. 26].

Завтра він піде в метушливу ділову частину міста і знайде собі роботу (пер. Ю. Іванова) [5, с. 260].

For years the hospitable Blackwell’s had been his winter quarters (“Фараон і хорал”) [7, p. 19].

Уже кілька років гостинна в’язниця Блекуелл була його зимовою квартирою (пер. Ю. Іванова) [5, с. 254].

Реалії-міри.

Start her off, now – pound of flour, eight dozen eggs, and so on. How does the catalogue of constituents run? (“Пімієнтські млинці”) [3, p. 142].

Нумо, поїхали: фунт борошна, вісім дюжин яєць і так далі. Що там сказано у спискові інгредієнтів? (пер. В. Горбатька) [6, с. 151].

Починайте... фунт борошна, вісім дюжин яєць і так далі. Що там іще в списку складників? (пер. М. Дмитренка) [5, с. 371].

Транскрибування з поясненнями у виносках зберігає національний колорит твору, однак ускладнює читання і сприйняття, тому перекладачі вдало дібрали функціональний аналог лексем. Переклад за допомогою функціонального аналога / еквівалента є досить адекватним, якщо поодинокі випадки заміни реалії-міри на нейтральну суттєво не вплинуть на колорит твору загалом. Тому один з перекладачів вдається саме до цього прийому. Отже, порівняємо тексти оригіналу і переклади:

One day I gets all ensnared up in aspirations for to eat some canned grub that hasn’t ever mooed or baaed or grunted or been in peck measures (“Пімієнтські млинці”) [4, p. 138].

І от одного разу мені наче перед погибеллю закортіло з’їсти чогось консервованого, що ніколи не мукало, не мекало, не рохкало і чого ніколи не відмірювали мірами ємкості сипких тіл (пер. М. Дмитренка) [5, с. 364].

Якось мною заволоділо нестримне бажання поїсти якихось консервованих харчів, що ніколи не мукали, не бекали, не хрокали і кількість яких не вимірювалася квартами та галонами (пер. В. Горбатька) [6, с. 141].

Фразеологічні одиниці, які “відтворюють соціально-культурну самобутність мовного колективу, викликану умовами його життя та особливостями історичного розвитку” посідають одне з перших місць на “шкалі неперекладності чи важкоперекладності” [8, с. 217]. Працюючи з цими конструкціями, перекладачі здебільшого користувалися прийомом описового перекладу або ж добирали ситуативні відповідники, як-от:

---

[1] *День Подяки (останній четвер листопада) – американське свято, яке запровадили ранні колоністи Нової Англії на ознаменування першого врожаю, що зібрали в Новому світі. – Прим. перекл.*

Have I been sodded down with Johnson grass by a pink-eyed snoozer, or what? (“Пімієнтські млинці”) [4, p. 143].

Мабуть, цей червонокий лайдак нагодував мене якоюсь блекотою, як ти гадаєш? (Пер. В.Горбатька) [6, с. 155].

Виходить, оте руде ледащо зовсім забило мені памороки. Чи як? (пер. М. Дмитренка) [5, с. 373].

...*what was all this zizzaparoola he gives me about pancakes*? (“Пімієнтські млинці”) [4, p. 143].

А що ж він мені спагеті на вуха вішав про якісь млинці? (пер. В. Горбатька) [6, с. 155].

Чого ж тоді він плів мені всякі дурниці про млинці? (пер. М. Дмитренка) [5, с. 373].

But the boys kept the racket up (“Пімієнтські млинці”) [4, p. 144].

Але хлопці ще довго з мене глузували. (Пер. В.Горбатька) [6, с. 157].

Але хлопці й досі з мене потішаються. (Пер. М.Дмитренка) [5, с. 374].

Зрідка перекладачі калькують фразеологізм або дещо трансформують його, аби не порушити його мети й структури:

…*’twas like trying to dig a prairie dog out of his hole with a peanut hull* (“Пімієнтські млинці”) [4, p. 142].

... і це було схоже на спроби виманити з нори лугового собаку за допомогою арахісової шкаралупи (пер. В.Горбатька) [6, с. 153].

... тільки це все одно, що викопати лугового собаку з його нори шкаралупою земляного горіха (пер. М.Дмитренка) [5, с. 372].

У сучасному перекладознавстві постала не менш важлива проблема відтворення стилістично знижених місць художнього твору. У своїх новелах американський автор часто вживає просторіччя, діалекти, жаргони і сленг. Так, в аналізованому нами творі “Фараон і хорал” О. Генрі використовує жаргонну назву поліцейського – *the cop*. Знаходить її функціональний аналог у рідній мові й український перекладач – фараон. Тож, як слушно зазначає О. Чередниченко, норма перекладу може не збігатися з нормою рідної мови: “Відхилення від останньої, які сприяють збереженню національної та стилістичної своєрідності оригіналу, є цілком допустимими. Без них переклад не зміг би бути засобом діалогу культур” [8, с. 160].

Тому вважаємо, що українські перекладачі проаналізованих нами оповідань О.Генрі досить вдало відтворили мовні реалії як носії національного колориту у першотворах американського автора. Вони використовували різні засоби перекладу одиниць безеквівалентної лексики. Транскрипцію і транслітерацію вони застосовували тоді, коли реалія набула статусу інтернаціоналізму, тобто назва або поняття добре відоме читачу перекладу. Але інколи, окрім транскрипції чи транслітерації, їм доводилося додавати пояснення у вигляді виноски. Лише описовий переклад вони застосовували у тих випадках, коли в мові немає адекватного еквіваленту, який можна було б надати у перекладі. Досить часто, на наш погляд, перекладачі використовували функціональний аналог. Вони робили це тоді, коли в нашій країні існувала подібна за змістом та функціями реалія. Кальки перекладачі застосовували, якщо при дослівному перекладі зміст реалії залишався і вона була зрозумілою для читача. Ці обставини у процесі відтворення оригінального тексту зумовили варіативність мови перекладу, яка є “виправданою тоді, коли рецептивна культура потребує запозичень” [8, с. 160].

Таким чином, міжкультурні аспекти перекладу формують розвиток у студентів соціокультурної компетентності, що допомагає їм орієнтуватися в різних типах культур та цивілізацій, мови яких вивчаються, співвідносити з ними комунікативні

норми та форми спілкування, а також допомагають у виборі культурно-доступних форм взаємодії з людьми в умовах сучасного міжкультурного спілкування.

РЕАЛИИ В МЕЖКУЛЬТУРНОМ АСПЕКТЕ ПЕРЕВОДА АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ТЕКСТОВ

А. Л. Лотоцкая, Л. В. Собчук,
Тернопольский национальный экономический университет,
ул. Львовская, 11, г. Тернополь, 46000, Украина,
E-mail: lototskya@gmail.com

В статье рассматривается понятие межкультурной коммуникации на основе украиноязычных переводов новел О.Генри, анализируются варианты перевода американских реалий на украинский язык и выделяются способы их воспроизведения.

Ключевые слова: *межкультурная коммуникация, реалии, перевод.*

REALIA IN THE INTERCULTURAL ASPECT OF ENGLISH TEXTS TRANSLATION

O. L. Lototska, L. V. Sobchuk
Ternopil National Economic University,
11, Lviv Str., Ternopil, 46000, Ukraine,
E-mail: lototskya@gmail.com

The article reviews the concept of the intercultural communication. Based on the analysis of some O.Henry's short stories interpretation into Ukrainian, the authors define types of cultural words and consider the ways of their rendering. It is maintained in the article that realia, as a group of vocabulary which offers difficulty in interpretation, really need special approach on the part of an interpreter.

Key words: *intercultural communication, realia, translation.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Донец П. Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации: научный статус, понятийный аппарат, языковой и неязыковой аспекты, вопросы этики и дидактики / П. Н. Донец. – Харьков : Штрих, 2001. – 386 с.
2. Влахов С. Непереводимое в переводе. Реалии / С. Влахов, С. Флорин // Мастерство перевода, 1969 : сб. статей. – М. : Сов. писатель, 1970. – С. 432–456.
3. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
4. The Complete Works of O. Henry. 286 Stories And Poems In a New One-Volume Edition / O. Henry. – Garden City; N. Y. : Doubleday & Co., 1975. – 1692 p.
5. Генрі О. Вибране : Королі і капуста. Новели та оповідання / О. Генрі ; упоряд. Н. М. Торкут. – К. : А.С.К., 2006. – 704 с. – (Бібліотека зарубіжної літератури).
6. Генрі О. Оповідання = Short Stories / О. Генрі. – Харків : Фоліо, 2006. – 223 с.
7. The Best Short Stories of O. Henry / O. Henry. – N. Y. : The Modern Library, 1994. – 343 p.
8. Чередниченко О. І. Про мову і переклад / О. І. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.

Надійшла до редакції 22 жовтня 2013 р.